

viselési jognak a férfiakra és nőkre egyformán történő kiterjesztését, addig a magyar szerzők mindezeket nagyon bátortalanul vagy egyáltalán nem követelik. Mégis nagy jelentősége volt ennek a vitának, hiszen ekkor fogalmazódtak meg először olyan időszakos követelések, mint az anyanyelvű, nemzeti szellemű, korszerű műveltséget adó leánynevelés, vagy a nőneveléssel foglalkozó szakemberek magas szintű szervezett képzése.

A nők művelődésének kérdéseiről folyó sajtóvita 1827-ben tehát lecsendesült. Alig másfél évtizeddel később, az 1840-es években azonban ismét élénk eszmecsere kezdődött az *Athenaeum* és az *Életképek* című lapok hasábjain a leányok nevelésének problémáiról, melynek nyomán a megfogalmazott kívánságok a gyakorlatban is lassan megvalósultak.

Fehér Katalin

A régi gajnai leányvásárokról

A Bihar-hegység a Közép-Dunamedence egyik legtekintélyesebb hegytömege, melynek déli oldaláról kiágazó sarokbástya a Gajna nevű hegyorom. Ennek magassága: 1486 méter. Ez a hely hármas határ Hunyad, Aranyos-Torda és Arad megyék között. A hegyorom Hunyad megye területén van, panorámája elragadó. Láthatók az Aranyos, a Fehér-Körös és a Maros folyók völgyei, a Gyalui-havasok, a kopasz Vulkan-hegység és az égbolttal összeolvadó Alföld széle.

A Gajna hegycsúcstól északra, 1450 méter magasságban elterülő széles fennsíkon – Vásárhely a neve – tartották egykor, a Fehér-Körös és Aranyos felső vidékének elszórtan élő, házasodni vágyó mőc (az erdélyi románság sajátos, hegylakó népcsoportja) fiatalok a megkérést,

Menyasszony

Vőlegény

Pópa

Igen látványos volt a leányvásárra a gyülekezés. Már korán reggel, minden irányból özönlöttek a különböző falubeli nők és férfiak a közeli havasokból tarka csoportokban felfelé a meredek hegyoldalra. A gyalog érkező lányok, a fennsíkra érkezés előtt, az erdőszélen levetették hétköznapi ruhájukat és felvették a magukkal hozott ünneplőjüket, hogy minél csinosabbak legyenek, mert legtöbbször a leányvásárokon jött el a szerencséje. Érkeztek résztvevők ökrösszekereken és lóháton is. Kellemes időben 4–6 ezer résztvevője is volt a vásároknak. Az eladó leányok egész hozományukkal voltak ott, a legényeknek módjukban volt válogatni. Ott hevert a nagy kelengyeláda a leány előtt nyitva, benne mindenféle női öltözék: katrincák, szoknyák, hímzett ingderekak, kozsók, s a havasi lakók legértékesebb ruhája a selyemmel szépen kivarrott vásznak sokféle árnyalatban. A ládafiában tallér, aranypénz és bankó, kitől mennyi teltet. A szülők megadták a szemrevaló legénynek a választ arra a kérdésre is, hogy hány darab jószág jár leányukkal.

A leányvásárokkal kapcsolatos sokadalomban mindenféle faárut (gereblye, villa, kaszanyél), fenkötöket, vásznat, bundát is árusítottak. Nagy keletje volt a vásárokon a 2,0-2,5 m hosszú havasi kürtnek. Ezeket távolra hangzó, harsonaszerű hangja miatt, főleg éjjel használták a pásztorok, az állatok őrzésénél a nagyobb vadak elriasztása, távoltartása céljából. Italként cseresznye és szilvapálinkát, bort fogyasztottak. Árultak levesféléket, vaddisznó pecsenyét. A falusi pék zsemlyeféléket árult, a pásztorfiúk áfonyát kínáltak.

Az összejövetelel tánc és vígság volt egész nap. A zenészek játszották a hórát, batulát, a szürbát, a lassú és gyors ardeleanat, erre táncoltak a fiatalok. Tánc közben kurjongattak és táncszókat rikkantottak. Jártak-keltek a területen a házasulandók addig-addig, amíg megakadt a szemük valamelyik lányon (fátán). Ha megtetszett, odaszóltak az apának: adná e feleségül a lányát? Jó is a legény, ügyes is, szép nyája van, otthon – mondta a fiú rokonsága. Ha megegyeztek, paroláztak, megitták az áldomást kedvenc italukkal a rozsólissal, az immár vőlegény megkínálta a menyasszonyát rézbányai vagy topánfalvi mézes kaláccsal, majd odasúg-

eljegyzést és házasságkötést. A leányvásár elnevezésű találkozásokat minden évben ugyanazon időpontban, július 13-a (6-görögkeleti naptár Péter-Pál napja) utáni vasárnap tartották. Ha Péter-Pál a hét második felében volt, a leányvásárt a következő vasárnaphoz egy hétre eső vasárnap rendezték.

A havasi leányok már hetekkel előbb készülődtek, hogy tetszetősen jelenhessenek meg a várva-várt napon, a leányvásáron. Varrták a rokolyákat, hímezték az ingvállakat, fényezték a pénzdarabokat, fűzték a gyöngyöket, hogy minél több sorból álljon a nyakfűzér. Nagy gondot fordítottak a katrincákra, melyeket a jobb módú leányok aranyrojtokkal szegélyeztek. (A katrinca keskeny kötényféle színes ruhadarab, melyből elől és hátul is viselt egyet-egyét a mőc nő, leány. A hátsó kötény felső része kék, alsó, nagyobbik része pedig narancsszínű volt. Régebben nem is fedte testük alsó részét más a két katrincánál és a csípőtől lefelé kétoldalt csupasz testük volt látható. Ma már szoknyát is hordanak a katrinca alatt.)

A férfiak bocksort, fehér daróc nadrágot, bőrvet, daróc zekét, báránybőr sapkát viseltek, mely üvegyöngyökkel, kakastollakkal és virágokkal volt díszítve. Az ing nyaka és a kézelő színes fonállal szépen ki volt varrva. Ingüket az övön alul kieresztve viselték.

ta neki: Ne félj, drágám mindig így lesz ez, gyere, menjünk a paphoz. Pap pedig volt ott bőven. Palástja a hátán volt, az esketéshez szükséges viaszgyertyát, koszorút (krisznyik), a kántor mindig kéznél tartotta. Sátorban, vagy a szekér mellett történt meg a szertartás, de ha ez nem volt, az Isten szabad ege alatt. Felhangzott a „Damne milustene”, összeadták a fiatalokat. A pópa zsebre vágta a stólapénzt, húzott egyet a feléje nyújtott rozsolósos üvegből, a süteményből fogyasztott az új pár szerencséjére, és ment tovább, mert szüksége volt rá máshol is.

Nem minden mulatozásból és táncolásból lett a helyszínen férjhez menés. Volt, amikor csak társalgásba elegyedtek a fiatalok. Szóba jöttek az otthoni dolgok, a família, ingó és ingatlan vagyon, és ha megegyeztek, a leány atyja és a vőlegény paroláztak, kézfogót tartottak. A vásár utáni legközelebbi alkalommal a legény otthonában is felkereste a leányt és házasság lett a gajnai vásár vége.

A gajnai mór leányvásárnak a távolabbi vidékekről is többször voltak látogatói. Az elragadó kiállítás nyújtó Gajna hegycsúcsra I. Ferenc József, mint fiatal császár is ellátogatott, az 1852. évi erdélyi körútja alkalmából. Ennek a látogatásnak az emlékére a legkiemelkedőbb csúcsra gránitból, latin feliratos emlékoszlopot emeltek. Ezt később lerombolták és 1918 után Ferdinánd király emlékműve került a helyére. Ezt is hasonló sors érte. Ma egy díszesen faragott kereszt „Avram Janku, a mócok vezére” emlékét örökíti meg. Maradandóbb emléket hagyott hátra a fejedelmi látogatás a havasi lakosság emlékezetében. Büszkén beszélnek az egyszerű emberek, hogy „Járt ám itt a király is, sárga paripáján lovagolt végig sok fényes úr kíséretében a mi havasunkon.” Elmondják, hogy még a bálmost (tejfölben főtt kukorica-liszt) is megízlelte s aranyakkal jutalmazta meg azt az alsóvidrai öregasszonyt, aki főzte.

1864-ben a görögkeleti román püspökséget törvényesen függetlenítették a szerb egyháztól. Főállították az aradi és karánsebesi püspökséget. A módosított egyházi törvények következtében megszűntek a Gajna fennsíkon a házasságkötések, de a népünnepély jellege megmaradt. A lányok legszebb kelengyéiket ezután is magukkal vitték, de nem hozományképpen, hanem csak mutatóba. A múlt század végére az ünnepek is elmaradtak, közönséges vásárrá alakult az összejövetel, és ezt ekkor is leányvásárnak emlegették.

Ma már nem szokott zajos lenni az egykori leányvásárok színhelye a Gajna fennsíkján. Csak nagyritkán járnak itt a Bihar hegységet felkereső turisták és kirándulók. A legelésző állatok a leányvásárok idején elnevezett Táncos dűlőúton mennek fel a fennsíkra.

Leányvásár elnevezésű folklór rendezvényeket ma is tartanak Hunyad megye különböző településein a művelődési házakban, abban az időben, amikor a régmúlt leányvásárait tartották a fennsíkon. A hívogató plakátokon a havasi kürt is látható, melyeknek hangjától volt zajos a leányvásárok idején a Gajna fennsíkja.

Irodalom:

Vasárnapi Újság Bp. 1893.; Révai Nagy Lexikon Bp. 1913. 8. sz.; Magyar Néprajzi Lexikon. Bp. 1987.; Régi erdélyi viseletek. Bp. 1990.; Szabó Imre–Ernyei József: A gajnai leányvásár. Néprajzi Értesítő. Bp. 1904.; Saját gyűjtés

Góg Imre

Az egykori Urániáról

Budapesten az Uránia „filmszínház” nem pusztán egyike a rohamosan fogyatkozó fővárosi moziknak, hanem a magyar filmkultúra bölcsője és az egész országra kiterjedő tudományos és művészeti ismeretterjesztés megalapozója. Az 1893-ban épült, mór stílusú palotában először az Oroszy Caprice, majd az Alhambra mulató szórakoztatta a közönséget. Vélhetően csejeli anyagi sikerrel.

A rövid életű mulatók után, száz évvel ezelőtt: 1899. április 4-én ebben az ún. Rimanóczy palotában nyílt meg az Uránia Tudományos Színház. Az új intézményt felszerelték álló- (dioráma) és mozgóképek bemutatására alkalmas vetítőberendezésekkel. Így indult az ország első, állandó és a rendszeres filmelőadásokat 100 évig megőrző „mozi”. Az állandósult filmvetítések történeti értékeléséhez tudnunk kell, hogy ezt megelőzően mind az Edison-féle kintosz-